

PILIETIŠKUMO SAMPRATA

Fokusuota grupinė diskusija
2012 m. gegužės mėn. 24 ir 28 d.

Pilietišumo sampratos analizė fokusuotose grupėse atlikta Nevyriausybių organizacijų informacijos ir paramos centro užsakymu, įgyvendinant projektą „Lietuvos pilietišumo žemėlapis“, pagal 2007–2013 m. Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos 2 prioriteto „Mokymasis visą gyvenimą“ įgyvendinimo priemonę VP1-2.2-ŠMM-10-V „Neformaliojo švietimo paslaugų plėtra“.

Turinys

1. Tyrimo metodika	2
2. Išvados.....	4
3. Tyrimo rezultatai	7
3.1. Pilietiškumo suvokimas	7
3.1.1. Savybės, būtinos pilietiškam žmogui	7
3.1.2. Pilietiškam žmogui būdingos savybės ir jaunimas.....	8
3.1.3. Pilietiškai aktyvi veikla	10
3.1.4. Pilietiškai aktyvaus jaunimo formavimas.....	11
3.1.5. Pilietinis aktyvumas ir naujos komunikacinės technologijos	12
3.2. Pilietiškumo pamokų mokyklose vertinimas	14
3.3. NVO problemos Lietuvoje.....	17
3.4. Savanoriškos veiklos suvokimas	18
3.4.1. Savanoriškos veiklos apibūdinimas	18
3.4.2. Savanoriška veikla Lietuvoje.....	19
3.4.3. Jaunimo dalyvavimas savanoriškoje veikloje	20
3.5. Požiūris į labdarą Lietuvoje.....	25
3.6. Socialinė ekonomika	27

1. Tyrimo metodika

◆ Tikslinės grupės:

1 grupė: moksleiviai, turintys dalyvavimo savanoriškoje veikloje patirties;

2 grupė: mokytojai, NVO atstovai, neformalaus švietimo darbuotojai.

◆ Laikas:

1 grupė: 2012 m. gegužės mėn. 24 d.

2 grupė: 2012 m. gegužės mėn. 28 d.

◆ **Trukmė:** 1 valanda 30 minučių.

◆ **Vieta:** Gedimino pr. 1 -15, „Vilmorus“ patalpos.

◆ Dalyvių skaičius:

1 grupė: N=8.

2 grupė: N=9.

◆ **Techninė aplinka:** garso įrašas.

◆ Respondentai:

1 grupė:	2 grupė:
1. 12 klasės mokinė, Moksleivių parlamento pirmininkė	1. Ateitininkų federacijos narė
2. 10 klasės mokinė, skautė	2. Vilniaus krašto ateitininkų narys
3. 11 klasės mokinė, skautė (harcerzy)	3. Neformaliojo švietimo asociacijos narys
4. 10 klasės mokinys, Lietuvos jaunųjų lyderių narys	4. Lietuvos skautų sąjungos tarybos narys
5. 10 klasės mokinys, skautas, policijos rėmėjas	5. LiJOT tarybos narė
6. 10 klasės mokinė, kraujo donorystės centro trumpalaikė savanorė	6. Pilietiškumo ir istorijos mokytoja, Vilniaus vidurinė mokykla
7. 11 klasės mokinė, dalyvauja moksleivių mainų programoje	7. Pilietiškumo mokytoja, Vilniaus rajono vidurinė (lenkų) mokykla
8. 10 klasės mokinė, ateitininkė	8. Pilietiškumo ir geografijos mokytoja, Vilniaus gimnazija
	9. Vilniaus vidurinės (lenkų-rusų) mokyklos direktorė

2. Išvados

Ir moksleivių, ir suaugusiųjų grupėje pilietiškumą suprato gana panašiai. Pilietiškas žmogus, diskusijų dalyvių nuomone, yra tas, kuris prisiima atsakomybę už savo veiksmus, gerbia save ir aplinkinius, yra patriotiškas ir pilietiškai aktyvus, dalyvauja vietos bendruomenės veikloje, išmano savo pilietines pareigas bei pareigas valstybei ir jas vykdo, domisi savo šalies istorija, seka politinius, ekonominius, socialinius įvykius ir pan.

Kalbėdami apie tai, kiek pilietiškumas yra būdingas dabartiniam Lietuvos jaunimui, dalyviai minėjo, kad jaunų žmonių būna visokių: ir pilietiškai, ir nepakankamai pilietiškai nusiteikusių. Tą patį galima pasakyti ir apie pilietiškumą apibūdinančias savybes: vienos jų gali būti būdingos jaunimui, o kitos – ne. Buvo nurodoma, kad jauni žmonės apskritai yra aktyvesni negu kitos amžiaus grupės, jie gauna daugiau informacijos (ypač mokiniai, kuriems dėstomas pilietiškumo pamokos). Ir suaugusiųjų, ir moksleivių grupėje buvo minima, kad dalis jaunimo neturi pakankamo atsakomybės ir pareigingumo jausmo, nepakankamai žino šalies istoriją, nesilaiko krikščioniškų dorybių ir pan.

Buvo diskutuojama, kaip, kokiomis priemonėmis būtų galima formuoti pilietiškai aktyvų jaunimą. Dalyvių nuomone, pilietiškumą turėtų ugdyti ir šeima, ir mokykla, ir visuomenė. Didelis vaidmuo tenka su moksleiviais betarpiškai bendraujantiems ugdytojams tiek mokykloje, tiek už mokyklos ribų, tačiau, dalyvių nuomone, šiuo metu jaučiamas gerų ugdytojų trūkumas. Dalyviai teigė, kad yra gana veiksminga, kai patys moksleiviai organizuoja įvairius su pilietiškumu susijusius renginius (pavyzdžiui, valstybinių švenčių minėjimą), į mokyklą atvyksta žymus žmonės. Efektyvūs yra už mokyklos ribų vykstantys renginiai. Moksleiviai nepervertino naujų technologijų vaidmens ugdant pilietiškumą.

Didžioji dauguma diskusijų dalyvių pasisakė už tai, kad pilietiškumas būtų ugdomas privalomų pamokų metu, kadangi tuomet žinios apie pilietiškumą pasiektų visus vaikus. Tačiau kalbėdami apie konkrečius pilietiškumo ugdymo privalumus pamokos metu ir neformalaus ugdymo metu, dalyviai pateikė daugiau privalumų kalbėdami būtent apie neformalųjį ugdymą: pasiekiamas geresnis rezultatas, vaikai labiau atsiskleidžia, suformuojamas geresnis santykis su ugdytoju, daugiau veiksmų laisvės. NVO atstovų

nuomone, pilietiškumo pamokų kokybė nukenčia dėl formalaus mokytojų požiūrio, mokyklų nenoro įsileisti NVO atstovus, mokytojų nežinojimo apie pilietinio ugdymo pamokų programą, talentingų ugdytojų trūkumo. Mokytojai savo ruožtu skundėsi, kad jų galimybės įdomiai praveisti pamokas už mokyklos ribų yra ribotos, nes tam skirtas tik ribotas dienų skaičius, nukenčia kitų dalykų, pamokos. Moksleivių nuomone, pilietiškumo pamokos turėtų būti dėstomos žemesnėse klasėse, jos turėtų vykti netradiciškai, pagal galimybes už mokyklos ribų, ir neturėtų būti vertinamos pažymiais.

Dalyviai, ypač suaugusieji, diskutavo apie NVO problemas Lietuvoje. Buvo nurodyta, kad įstatymiškai nėra apibrėžta, kas tai yra, NVO veikla yra per mažai finansuojama, kartais NVO bandomos politizuoti, apie NVO yra mažai informuota Lietuvos visuomenė, Lietuvoje nėra susiformavusių NVO veiklos tradicijų. Buvo siūloma pagerinti NVO įvaizdį visuomenėje, pavyzdžiui, rengiant viešųjų ryšių akcijas, informuojant apie savo veiklą ir pan.

Moksleiviai, NVO atstovai ir mokytojai gana panašiai apibūdino savanorišką veiklą: tai neatlygintinas darbas laisvu laiku, naudingas visuomenei (kitiems žmonėms), kurį žmogus atlieka savo noru. Savanorystė įmanoma praktiškai visose srityse. Suaugusiųjų grupėje buvo akcentuota, kad Lietuvoje nėra susiformavusi savanorystės tradicija, savanorystė yra nepopuliari, savanorių trūksta. Tuo tarpu moksleiviai teigė, kad jei kažkas neranda, kur galėtų prisijungti prie savanoriškos veiklos, ar kažkas neranda savanorių, tai yra paties ieškotojo problema, nes tiek savanorių, tiek sričių, kur galima save realizuoti kaip savanorį, Lietuvoje pakanka. Abiejose grupėse dalyviai sutiko, kad nepaisant tam tikrų probleminių aspektų, savanorystė Lietuvoje plečiasi, daugėja ir savanorių, ir sričių, kuriose savanoriai gali dirbti.

Moksleiviai nurodė, kad būti savanoriais juos skatina noras įgyti kažkokių žinių, pasitobulinti, nepiniginis atlygis, galimybė išplėsti pažinčių ratą, noras gerai praleisti laiką, noras padėti kitiems. Mokiniai pasakojo, kad savanorystė keičia žmones į gerąją pusę: jie pradeda lengviau bendrauti, praplečia savo akiratį, įgyja tam tikrų įgūdžių.

Abiejų grupių dalyviai sutarė, kad jauni žmonės nedalyvauja savanoriškoje veikloje dėl keleto priežasčių: nėra pakankamai informacijos apie savanorystę, į savanorišką veiklą neigiamai žiūri aplinkiniai, jaunimui labiau rūpi materialiniai dalykai, be to, kartais tam pritrūksta laiko ir galimybių. Buvo siūloma, kaip pritraukti daugiau jaunų žmonių į

savonorišką veiklą. Tarp pasiūlymų buvo minima, kad daugiau iniciatyvos galėtų rodyti darbovietės ir mokyklos, kad turėtų būti skleidžiama daugiau ir įvairesnės informacijos apie savanorystę ir jos teikiamą naudą. Tiek suaugusieji, tiek mokiniai teigė, kad tokia informacija gali būti skleidžiama labai įvairiais kanalais, tačiau moksleiviai, skirtingai negu suaugusieji, gana skeptiškai vertino televiziją. Taip pat moksleiviai atkreipė dėmesį, kad kai kuriuos žmones gali atbaidyti pats žodis „savanoris“.

Diskutuodami apie labdarą Lietuvoje ir užsienyje, dalyviai kalbėjo apie tai, kad Lietuvoje trūksta informacijos, kaip ir kur teikti labdarą, dalis žmonių nepasitiki organizacijomis, skirstančiomis labdarą, kai kuriems atrodo, kad kartais labdara pasiekia ne tuos, kuriems jos tikrai reikia. Buvo nurodoma, kad Lietuvoje yra gana silpnos labdaros teikimo tradicijos, lyginant su Vakarais.

3. Tyrimo rezultatai

3.1. Pilietiškumo suvokimas

3.1.1. Savybės, būtinos pilietiškam žmogui

Dalyviai nurodė, kad pilietiškumą skirtingi žmonės gali suvokti įvairiai (*“Kaip kas supranta”*). Norint būti pilietišku žmogumi, neužtenka vien tik turėti visas privalomas savybes, bet svarbu ir norėti būti pilietišku žmogumi bei tokiu jaustis.

Moderatoriui paprašius, dalyviai pradėjo vardinti svarbiausius, jų akimis žiūrint, pilietiškumo bruožus. Dalyvių minimos savybės, kaip taisyklė, apėmė 3 aspektus: žinojimą apie vieną ar kitą pilietiškumo charakteristiką (pvz., išmanyti savo pareigas), nusiteikimą įgyvendinti tą pilietiškumo išraišką (pvz., būti nusiteikusiam atlikti pareigas laiku ir savanoriškai, pripažinti tai, kaip vertybę) ir pagaliau realų veiksma (pvz., šiuo atveju – vykdyti pareigas). Dalyviai išvardino šias pilietiškam žmogui reikalingas savybes:

- atsakomybė (*“atsakomybė prieš save ir kitus”, “atsakomybė už savo veiksmus”*);
- pagarba (*“ir sau, ir visuomenei, ir aplinkiniams”, “inteligentiškumas”*);
- patriotizmas (*“nebūtinai guldyti galvą, bet domėtis savo šalimi, kraštu, jaustis šalies dalimi”*);
- bendruomeniškumas, dalyvavimas vietos bendruomenės veikloje (*“kai tu jauti, kad tai yra dalis tavęs ir tau be to būtų blogai”*);
- pilietinis aktyvumas (*“aktyvus dalyvavimas visur: įvairiose veiklose, gyvenime, visuomenėje”*);
- pilietinių pareigų žinojimas ir vykdymas, net jeigu jos neprivalomos, kaip, pvz., dalyvavimas Seimo rinkimuose (*“žinojimas, kas yra tos pareigos. Jeigu tik vykda, ką tau liepia, esi aklas”*);
- pareigų valstybei žinojimas ir vykdymas (vienas moksleivis pateikė pavyzdį: *“Sausio 13-oji – tai buvo pareiga valstybei”*);

- visuomeniškumas (tarnavimas visuomenei, neabejingumas kitam ir pan.);
- tam tikrų dalykų išmanymas: šalies istorija, supratimas apie valstybės valdymą, įstatymų išmanymas, demokratijos principų supratimas, demokratiškas vertybių išmanymas (bet taip pat buvo pabrėžta, kad yra labai svarbu atskirti demokratiją ir laisvę nuo anarchijos, svarbu, kad tie dalykai nebūtų maišomi);
- šalies ekonominių, socialinių ir politinių įvykių stebėjimas (*“kai žiūrite Panoramą - kai politikai šneka, ar perjungiate į kitą kanalą?”*);
- tautiškų vertybių puoselėjimas (pvz., dalyvaujant skautų judėjime, ateitininkų veikloje);
- krikščioniškų dorybių puoselėjimas;
- ryšio su kitais pajautimas.

3.1.2. Pilietiškam žmogui būdingos savybės ir jaunimas

Vertindami tai, kiek pilietiškam žmogui būdingos savybės yra tinkamos ir dabartiniam jaunimui, diskusijų dalyviai nebuvo vienareikšmiški, jie išsakė argumentus, kodėl jaunimą galima laikyti arba nelaikyti pilietišku, o taip pat neretai pabrėžė, kad tarp jaunimo yra visokių: ir pilietiškai, ir nepakankamai pilietiškai nusiteikusių, vienos pilietiškumą nulemiančios savybės gali būti būdingos jaunimui, o kitos – ne.

Jaunimas yra pilietiškas, nes:

- jauni žmonės yra aktyvesni, nei kitos amžiaus grupės (*“tik juos reikia pastumti”*);
- yra jaunų žmonių, kuriems būdingas atsakomybės jausmas (*“negalima sakyti, kad [visas] jaunimas yra neatsakingas”*);
- suinteresuotas jaunimas yra atsakingas (*“Jei jiems veikla įdomi, jie atsakingai vykdys tą veiklą”*);

- pilietiškumas gali būti išugdomas (*“Jei dalyvauja veiklose, jie per tas veiklas išugdomi tokiais būti”, “paprastai moksleiviai buvo įtraukti. Kurie anksčiau niekur nedalyvavo. Prieš tai nežinojo nieko, o po to žvėriškas pokytis”*);
- jaunimas gerai išmano istoriją (nes istorijos dar mokosi);
- moksleivių teigimu, jauni žmonės žino apie politinį šalies gyvenimą, nors neretai tai vyksta ne jų iniciatyva (*“politiką grūda į galvą kiti žmonės: šeima, spauda”, “močiutė sako: o tas tą padarė, blogai padarė”, “per televiziją kiekvieną kartą, ką bežiūrėtum, žinias, Kakadu, visos tos programos kažką įsiurbia į galvas”*).

Jaunimas nėra pakankamai pilietiškas, nes (*“Ne visiems jauniems žmonėms yra būdingas pilietiškumas”*):

- jaunimui būdingos ne visos pilietiško žmogaus savybės;
- jaunimui nebūdinga atsakomybė ir pareiškumas (*“tėvai neįdiegė, vaikai nesupranta, kas bus, jeigu nepadarysi darbo”*);
- nepakankamai žino šalies istoriją (*“programų ir mokytojų problema, kad neuždega ta istorija. Vykdėm projektą “Tapk”. Daug vaikų domėjosi tuo partizaniniu gyvenimu. Neformalus ugdymas daug davė”, “Nemažai darėm konkursų istorijos tema, silpnokos jaunimo žinios... Nebuvo nė vieno, kad į visus klausimus atsakytų”*);
- mažai jaunų žmonių puoselėja ir laikosi krikščioniškų dorybių;
- ne visiems jauniems žmonėms yra būdingas patriotizmas (*“tačiau krepšinio patriotizmas matomas labai raiškiai”*);
- ne visi jaučia ryšį su aplinkiniais, yra abejingų (*“pavyzdžiui, matai gatvėje gulintį žmogų. Ne visi padės, o jei jautiesi dalimi [visuomenės], tada rūpinsies visais, net tais, kuriais rūpintis nemalonu – tai pareiga, pilietiškumas”*);
- dauguma jaunų žmonių nelabai domisi politika (*“aš mažai pažįstu bendraamžių, kurie domėtųsi politika”*).

Moderatoriui paprašius įvertinti, kokia yra pilietiško jaunimo dalis tarp jaunų žmonių, dalyviai nurodė (*“yra visko”*):

- 30% tarp jaunų žmonių iki 29 m.;
- 50% tarp moksleivių;
- 50-60%, 40-50%.

3.1.3. Pilietiška aktyvi veikla

Diskusijos dalyviai minėjo įvairias pilietiška aktyvias veiklas, o kai kurie įvardindavo konkrečius tam tikrų pilietinių akcijų pavadinimus. Spontaniškai buvo paminėta:

- *savanorystė („jei savanorystė susijusi su valstybe – tada pilietiška“);*
- *dalyvavimas NVO veikloje;*
- *dalyvavimas narystės organizacijose („pvz., Šaulių sąjunga, skautai, ateitininkai“);*
- *valstybinių švenčių šventimas („mokykla mini įvairias valstybines šventes, vaikai mato, kad mes tas šventes gerbiam, minim: Nepriklausomybės dieną, sausio 13-ąją“);*
- *neformalus ugdymas, įskaitant dalyvavimą tam tikrose, tautiškumą ugdančiose, stovyklose („pavyzdžiui, moksleivių akademiją Rukloje – Tėvynės gynimo tema“);*
- *labdara;*
- *įvairios pilietinės akcijos, projektai: „Darom!“, „Tapk“ („Priemonė išreikšti pilietiškumą per veiklą – „Darom!“ akcija);*
- *įvairūs visuomeniniai renginiai.*

Po moderatoriaus pasufleravimo, diskusijų dalyviai sutiko, kad prie pilietiškai aktyvių veiklų turi būti priskiriami ir rinkimai. Tuo tarpu viešas savos nuomonės reiškimas per televiziją ar rašant komentarus internete moksleiviams labiau siejosi su žodžio laisve, negu su pilietiškumu.

Suaugusiųjų grupėje dalyviai išreiškė mintį, kad ugdant pilietiškumą yra gana svarbus dalyvavimas narystės organizacijose, nes tokiu būdu yra „*nuo mažens ugdoma atsakomybė*“. Kai kurių suaugusių dalyvių nuomone, vienkartinės akcijos (pvz., „Darom!“) nėra labai vertingos, nes neturi tęstinumo ir nekuria tautiškumo ar pilietiškumo tradicijų. Pora moksleivių akcentavo, kad ne visiems akcija „Darom!“ siejasi su pilietiškumu („*dalyvavau akcijose tose, bet nemanau, kad tai pilietiška – ir namie aplinką tvarkau*“, „*jei lauke tu jautiesi kaip namie, tu valysi ir lauke*“).

3.1.4. Pilietiškai aktyvaus jaunimo formavimas

Dalyvių teigimu, pilietines jaunimo nuostatas gali formuoti mokykla, šeima, visuomenė. Abiejų grupių dalyviai pabrėžė, kad šiame procese yra svarbu sukelti jaunimo susidomėjimą pilietine veikla. Suaugusiųjų grupėje buvo nemažai diskutuojama apie tai, kad suburiant, sudominant tam tikra veikla vaikus, yra svarbus ugdytojo vaidmuo, tačiau yra jaučiamas gerų ugdytojų trūkumas. Kaip kliūtis formuojant pilietiškai aktyvų jaunimą, suaugusiųjų grupės dalyviai vardino skeptišką kai kurių tėvų požiūrį, apskritai visos visuomenės pasyvumą, vartotojiškumą, ribotą mokyklų užklasinės veiklos finansavimą, tradicijų nebuvimą. Buvo išsakyta ir skeptiškų minčių: kad vaikai nenoriai jungiasi prie valstybinių švenčių šventimo, anksčiau buvo juntamas didesnis jų susidomėjimas, kuris šiuo metu yra kritęs („*gal vaikai nenori atsakomybės, nori daugiau laisvės*“).

Mokykloje pilietiškai aktyvus jaunimas gali būti ugdomas:

- mokytojams rodant pavyzdį;

- švenčiant valstybines šventes, kuriant jų šventimo tradicijas („*mūsų mokykloje žino, kad vasario 16 –ąją visi minim kartu, tai tradicija*“);
- leidžiant patiems moksleiviams organizuoti šventes („*patys moksleiviai organizuoja tas šventes, yra dalyviai, o mokytojai padeda*“);
- keliant vaikų susidomėjimą („*mūsų mokykloje istorijos mokytoja pasikviečia Sausio 13-osios liudininkus, jie pasakoja*“, „*reiktų daugiau paaiškinimo vaikams*“, „*„Darom“ – ne visiems patinka, nors žino, kad tai reikalinga. Tik, jeigu įdomu, tada [sitraukia]*“);
- iš pradžių įvedant privalomas programas, įtraukiančias vaikus į pilietiškai aktyvias veiklas.

Taip pat pilietiškai aktyvų jaunimą galima formuoti **už mokyklos ribų** pasitelkiant tokias priemones kaip socialinė reklama ar skatinant vaikus pasidalinti pilietiškai aktyvios veiklos patirtimi su bendraamžiais („*mes patys turėtume skatinti vienas kitą*“, „*mes patys galime formuoti [pilietiškai aktyvų jaunimą], viens kitą judindami*“).

3.1.5. Pilietinis aktyvumas ir naujos komunikacinės technologijos

Suaugusiųjų grupės dalyvių teigimu, šiuolaikines komunikacines technologijas galima panaudoti skatinant pilietinį jaunimo aktyvumą, nes:

- komunikacinės technologijos skatina bendravimą, todėl galima pasidalinti tam tikra patirtimi ar susitelkti kažkokiam veiksmui;
- jaunimas mėgsta kompiuterinius žaidimus, todėl galima juos panaudoti ugdymui, kuriant lavinamuosius žaidimus iš labai įvairių sričių, pvz., istorijos, kalbos ir t.t.;
- galima skatinti tobulinti su pilietiškumu susijusias žinias, organizuojant žinių konkursus nuotoliniu būdu. Vienas dalyvis pateikė kaip pavyzdį pilietiškumo ir tautiškumo ugdymo nuotoliniu būdu projektą, kurį įgyvendino keturiuose Lietuvos

rajonuose 2008 m.: *“Pasipylė dalyviai, nebuvo, kas atsisako. Buvo [jaunimas] aktyvus. Jaunimui tai priimtina. Išlaikomas ryšys, gaunamas grįžtamasis ryšys”*.

Vienas dalyvis paminėjo, kad pilietiškumą kartais skatina ir patys IT kūrėjai, pavyzdžiui, minėdami valstybines šventes (*“Google per vasario 16 – ają nusidažė trispalvėm spalvom. Visa Lietuva tai galėjo matyti”*).

Moksleiviai taip pat pritarė, kad šiuolaikinės technologijos padeda bendrauti ir susisiekti su vienas kitu. Tačiau, skirtingai negu suaugę diskusijos dalyviai, jie teigė, kad pilietinių iniciatyvų nereiktų sieti su komunikacinėmis technologijomis, nes tai turi būti daugiau vidinis paties žmogaus sprendimas (*“pilietiškumas turi eiti iš savęs, o ne iš tinklų”, “turėtų iš savęs, o ne per technologijas”*). Moksleiviai pasakojo, kad, pavyzdžiui, į savanorystę juos atvedė ne komunikacinės technologijos, o draugai, šeimos nariai ir pan. (*“kiti žmonės įkvėpė”*).

3.2. Pilietiškumo pamokų mokyklose vertinimas

Diskusijų dalyviai nebuvo vieningi kalbėdami apie tai, ar pilietiškumas turėtų būti ugdomas pamokų metu, per specialiai tam skirtas disciplinas, ar tai turėtų būti daroma po pamokų, pasitelkiant neformalųjį ugdymą. Vis tik dauguma respondentų pasisakė už formalųjį ugdymą, dažniausiai argumentuodami tuo, kad tuomet pilietinis ugdymas pasieks visus vaikus, o ne tik tuo susidomėjusius. Kai kurie dalyviai teigė, kad lengviau įtraukti jaunimą į įvairius su pilietiškumu susijusius procesus tada, kai tai iš pradžių yra įvedama kaip privalomas dalykas mokykloje, o po to leidžiama pasirinkti, negu atvirkščiai.

Dalyviai, teigiantys, kad pamoka apie pilietiškumą turi būti **privaloma**, pateikė šiuos argumentus:

- pamokos metu informacija apie pilietiškumą pasiekia visus mokinius („*turi būti pamoka, nes į būrelį ne visi ateitų, susirinktų kas dešimtas vaikas*“);
- pamokos metu vaikams sudaromos galimybės diskutuoti, išreikšti savo nuomonę („*per kitas pamokas tokių diskusijų neišsivysto*“).

Dalyviai, manantys, kad pilietiškumo ugdymas turėtų vykti **neformaliai**, akcentavo, kad:

- neformalioje aplinkoje pasiekiamas geresnis rezultatas („*čia kiekvienas vaikas vertinamas, randama kiekvieno gerų savybių*“);
- vaikai geriau jaučiasi neformalioje aplinkoje, labiau atsiskleidžia („*ne pamoka, nes tai įstato į rėmus, turėtų būti daugiau laisvumo ir laike, ir aplinkoje*“);
- kitoks santykis su ugdytoju („*į jį vaikas geriau reaguoja*“, „*ugdytojas – kaip draugas*“);

- daugiau galimybių, veiksmų laisvės („galima įvairesnes ugdymo formas pasirinkti. Galima sugalvoti, kaip sudominti įvairias grupes, o mokykloje yra programa“);
- mokykla yra mokymo, o ne ugdymo įstaiga („kol mokykla yra pasiruošimas aukštajam mokslui, tol ten sunku įkišti pilietiškumą. Nes ten akcentuojamas ne ugdymas, o žinios. Čia ir pasaulyje taip“).

Kai kurie diskusijos dalyviai pabrėžė, kad yra paruošta gera ir įvairiapusė pilietiškumo pamokų programa („programa pamokų fantastiška – išvykos prie apskritų stalų, susitikimai, mokykla turi laisvę pasirinkti“), nors buvo ir manančių kitaip, teigiančių, kad nėra vieningos pilietiškumo programos, nėra tinkamai paruoštų šio dalyko mokytojų („nėra gerų specialistų – mokytojų, nėra vieningos strategijos, sistemos, kokios tos pamokos turėtų būti, viskas palikta mokykloms. Didmiesčio mokytojai turi daugiau galimybių, o kaimo mokytojas – ką jis gali papasakoti, jei uždarai gyvena?“).

NVO atstovų nuomone, pilietiškumo pamokų kokybė mokyklose dažnai nukenčia dėl:

- formalaus mokyklų požiūrio, mokyklų nenoro įsileisti NVO atstovus („mano patirtis –ėjau supažindinti su ateitininkų organizacija, bet nebuvo tęstinumo, mokytojai tik pliusiuką užsidėjo“);
- mokytojų nežinojimo apie pilietinio ugdymo pamokų programą;
- mokytojų asmeninių sugebėjimų, t.y. nuo jų nesugebėjimo išdėstyti medžiagą, sudominti mokinius, išprovokuoti mokinius diskusijai.

Tuo tarpu mokytojai teigė, kad jų galimybės įdomiai praveisti pamokas yra ribotos:

- bendrai visoms išvykoms (įtraukiant muziejų lankymą ir pan.) su mokiniais už mokyklos ribų yra skirtas tik ribotas dienų skaičius, išsivedant vaikus iš mokyklos („taip tik pradinukai gali išeiti, o dalykininkai...“);

- nukenčia kitų dalykų pamokos („*gavome kvietimą dalyvauti Vyriausybės valandoje, sugaišau 4 pamokas, turėjau paskui atiduoti savas kitiems mokytojams*“).

Moksleiviai, paprašyti pasakyti savo nuomonę apie tas pilietinio ugdymo pamokas, kurias jiems teko lankyti, teigė, kad ne visiems tos pamokos patinka, ir tai priklauso tiek nuo pačių mokinių („*bet ne visiems patinka*“), tiek nuo mokytojų („*papasakoja ir viskas – sausas tekstas*“, „*mokėmės – sausą teoriją apie teismų struktūrą*“). Taip pat pasitaiko, kad per pilietiškumo pamoką yra dėstomi kiti dalykai, pvz., išdėstoma tai, kas nespėjama per kitiems dalykams skirtas pamokas („*istorija vyksta, o jos gale prieiname prie pilietiškumo, [būna] mūsų pačių pasirinkta diskusija*“).

Mokiniai išreiškė nuomonę, kad pilietiškumo pamokos turėtų būti:

- dėstomos anksčiau, pavyzdžiui nuo 7 klasės („*jau ateidamas į tas pamokas viską žinai, jau nebeįdomu būna, nieko nebeklausai*“, „*nuomonės jau būna susiformavusios, todėl diskusijos neformuoja požiūrio, o tik verčia aršiai išsakyti savo nuomonę*“);
- pamokos turėtų vykti netradiciškai („*kad per pamoką kur nors eitų, į ekskursijas, parodas, ar sėdėtų rately ir diskutuotų, kad tai būtų pamoka kitokia*“);
- mokinių žinios, pasisakymai neturi būti vertinami balais.

Vertindami dabartinės pilietiškumo pamokas mokytojai teigė, kad jos yra integruotos į kitus dalykus nuo mažens, o kaip atskira disciplina ir turėtų būti dėstoma kaip dabar, t.y. maždaug nuo 9 klasės.

3.3. NVO problemos Lietuvoje

Daugiau apie NVO problemas Lietuvoje kalbėjo suaugę diskusijos dalyviai. Tačiau NVO terminas buvo kažkiek žinomas ir daugeliui diskusijoje dalyvavusių moksleivių, kadangi jie visi turėjo savanoriavimo patirties („NVO – ten, kur aš esu“, „ne pelno siekiančios“, „negaunančios paramos iš Vyriausybės“).

Suaugusieji dalyviai vardino šias problemas, su kuriomis susiduria NVO Lietuvoje:

- įstatymiškai nėra aiškiai apibrėžta, kas yra NVO;
- NVO veikla yra per mažai finansuojama;
- kartais NVO bandomos politizuoti („vienos ar kitos politinės jėgos pradeda savintis NVO“, „yra buvę pasiūlymų sudalyvauti [NVO nariams] rinkiminėse kampanijose“, „buvo siūlymų skautams padalinti priešrinkiminiuosius lankstinukus“);
- apie NVO yra per mažai informuota Lietuvos visuomenė;
- visuomenėje yra sutinkamas neigiamas NVO vertinimas („ir išvadina vagimis, tais, kurie per projektus pinigus sau kraunasi“);
- nėra susiformavusių visuomenės dalyvavimo NVO veikloje tradicijų („trūksta vyresnių žmonių įsitraukimo. Amerikoje [dalyvauja] tėvai su vaikais“, „Amerikoje, žinau, atsiimtą žemę žmogus padovanojo skautams“);
- prasti NVO ryšiai su visuomene: nėra tinkamo NVO bendravimo su visuomene, NVO trūksta ryšių su visuomene specialistų.

Kalbant, kaip pagerinti NVO įvaizdį visuomenėje, suaugusieji siūlė NVO aiškiai atsiskaityti apie savo veiklą visuomenei (nors kai kurie dalyviai teigė, kad NVO ataskaitas galima rasti internete: „matosi, kiek projektų, kokios lėšos“), rengti viešųjų ryšių akcijas, informuojant apie savo veiklą ir pan.

3.4. Savanoriškos veiklos suvokimas

3.4.1. Savanoriškos veiklos apibūdinimas

Moksleiviai, NVO atstovai ir mokytojai gana panašiai apibūdino savanorišką veiklą: tai neatlygintinas darbas laisvu laiku, naudingas visuomenei (kitiems žmonėms), kurį žmogus atlieka savo noru.

Moksleivių pasisakymai:	NVO atstovų ir mokytojų pasisakymai
„tai darbas, kurio motyvas – ne piniginis atlygis“, „savanoris neprašo už tai atlygio“	„gali būti pasirašyta savanorystės sutartis“
„tai savo noru veikiantis žmogus“, „ne per prievartą“	„savanoris turi dirbti nepelno siekiančioje organizacijoje“
„savanoris viską daro ne savo, o kitų naudai“, „orientuojasi į kitus“	„gaunamas ne piniginis, o moralinis pasitenkinimas“
„kai padedi nepažįstamam“	„tai turi būti visuomenei naudinga veikla“
	„žmogus tam skiria savo laisvą laiką“
	„atlikdamas savanorišką darbą nepatiri materialinių nuostolių“

Abiejose grupėse dalyviai teigė, kad savanorystė yra įmanoma visose srityse. Paprašyti pavadinti konkrečius pavyzdžius, dalyviai nurodė:

- socialinę pagalbą, pvz., senelių priežiūra, darbas su neįgaliais vaikais („pavyzdžiui, sriubą pilstyti“);
- specialistų pagalbą, pvz., neatlygintinas buhalterinės apskaitos tvarkymas; vertėjavimas;
- labdarą (pvz., „Maisto bankas“, „Caritas“);

- pagalbą sporto, kultūros, mokslo ir kitų renginių ar projektų metu, pvz., „Tebūnie naktis“, „Sostinės dienos“, moksleivių mainų programos, „Nedelsk!“ konferencija (*„ieškojo tų, kurie atliks organizacines užduotis, bet [rengėjai] neturės didelių problemų, organizuojant renginį, jeigu užduotis nebus gerai atlikta“*, *„specializuojamės kuruoti moksleivius iš užsienio ir savus“*, *„buvo vasarą „Nedelsk!“ programa, iš Airijos ir Europos šalių buvo atvažiavę, reikėjo pasitikti žmones, prižiūrėti, pristatyti“*);
- pagalbą gyvūnams.

3.4.2. Savanoriška veikla Lietuvoje

Kalbant apie savanorystę Lietuvoje, moksleiviai kiek pozityviau vertino savanorystės padėtį. Jų manymu, tie, kas skundžiasi, kad trūksta savanorių ar neranda veiklos, kur galėtų realizuoti save kaip savanorį, tiesiog blogai ieško. Po papildomo klausimo, moksleiviai nurodė, kad savanorių galbūt trūksta globos namuose. Tuo tarpu suaugusiųjų grupėje buvo teigiama, kad:

- savanorystė yra apskritai nepopuliari (*„mes turim 64 organizacijas ir visoms joms trūksta savanorių“*);
- nėra susiformavusi savanorystės tradicija;
- trūksta vadovų (*„per 20 metų tik vienetai atsirado“*);
- trūksta ilgalaikių savanorių (*„trumpalaikių savanorių yra daug, bet mažai tokių, kurie įsipareigoję ilgam“*).

Kaip sėkmingą pavyzdį savanoriškos veiklos, kuri yra pastebima ir visuomenei, dalyviai paminėjo „Maisto banką“ ir J. Matulaičio parapiją, kur savanoriai dirba su neįgaliaisiais. Taip pat buvo paminėta privačių įmonių, pavyzdžiui, įmonės „TEO“, banko „Swedbank“ iniciatyvas skelbti savanorystės dieną.

Abiejų grupių dalyviai sutiko, kad nepaisant tam tikrų probleminių aspektų, savanorystė Lietuvoje plečiasi, daugėja ir savanorių, ir sričių, kuriose savanoriai gali dirbti („dabar tai gal ir mados reikalas, iš Europos Sąjungos tai ateina“, „daugiau mainų programų, lengviau susisiekti su užsieniu, tai ir savanorių daugėja“, „Lietuvoje padaugėjo renginių, kur reikalingas savanorių darbas“).

Lygindami savanorystę Lietuvoje ir užsienyje, suaugę dalyviai dažniau nurodydavo teigiamus užsienio pavyzdžius:

- susiformavusi savanorystės tradicija („ten yra nenutrūkusi tradicija, tėvai žino, kas tai yra ir patys su vaikais dalyvauja“);
- privaloma savanorystė („Šveicarijoje privaloma savanorystė. Ji skatinama, žmonės įsipareigoja tai daryti. Kiekvienas tai daro“).

Vienas dalyvis paminėjo, kad užsienyje kartais yra piktnaudžiuojama, taupant savanorių sąskaita didelių renginių metu.

Kalbėdami apie savanorystę užsienyje moksleiviai prisiminė masinių renginių organizacinius aspektus (Taize, Pasaulio jaunimo dienos), kuriuose teko dalyvauti patiems. Jie taip pat išreiškė mintį, kad užsienyje savanorystė yra paplitusi labiau, tačiau viena iš to paplitimo priežasčių, jų manymu, yra ir geresnė negu Lietuvoje finansinė gyventojų padėtis.

3.4.3. Jaunimo dalyvavimas savanoriškoje veikloje

Moksleivių diskusijos metu buvo prašoma pasidalinti savo patirtimi, kodėl jie asmeniškai susidomėjo savanoryste. Dalyviai minėjo, kad pradėjo savanoriauti, nes:

- norėjo įgyti kažkokių žinių, įgūdžių, pasitobulinti („pirmiausia pačiam patobulėti, o paskui iš to, ką darai savo noru, kyla ir daug minčių įvairiausių. Tai natūraliai tie žmonės, kurie yra aplinkui, irgi tobulėja, nes kyla grandininė reakcija“);

- dėl nepiniginio atlygio („kas kviečia savanoriauti renginio metu, siūlo pakvietimą į koncertą“, „pamatyti renginį iš vidaus“);
- dėl pažinčių („per Euro Basket susipažįsti per vieną dieną su 100 žmonių“);
- dėl tam tikrų reikalavimų mokykloje („reikėjo mokykloje socialinių valandų“);
- norėjo gerai praleisti laiką („įdomu pabūti to renginio dalimi, prisidėti prie organizavimo“);
- norėjo pasidalinti patirtimi su kitais („tarptautiniai mainai“);
- norėjo padėti kitiems („pagalba vaikams, sergantiems vėžiu, tiesiog norisi padėti, iš vidaus tai ėjo, buvo mūsų kompanija tokia susirinkus“);
- tiesiog norėjo.

Suaugusieji, paklausti, kodėl, jų nuomone, jauni žmonės dalyvauja savanoriškoje veikloje, nurodė, kad vaikams tai yra įdomu, taip jie realizuoja save, bendrauja, pasijunta reikalingais, kompensuoja tėvų dėmesio stoką, įgauna tam tikros patirties, užmezga naudingus kontaktus ir pan.

Mokiniai pasakojo, kad savanorystė keičia žmones („kai kažką veiki, lavini protą“). Turintys savanoriškos patirties lengviau bendrauja („žmogus, kuris organizuoja, yra labiau iškalbus“, „lengviau bendrauja, žino, kaip atsiskleisti pačiam, jaučia kitą“), turi „gilesnį vidinį pasaulį“, „yra laisvesni“, išsiskiria iš bendraamžių, nes savanorystė plečia akiratį ir suteikia tam tikrų įgūdžių.

Abiejų grupių dalyviai, kalbėdami, kodėl jaunimas nedalyvauja savanoriškoje veikloje, nurodė priežastis, kurias sąlyginai galima išskirti į tris grupes: pirmoji priežasčių grupė yra susijusi su informacija, antroji - su psichologiniais veiksniais, trečioji – su laiko ir galimybių stoka:

I. Veiksniai, susiję su informacija:

- informacijos trūkumas (*„kai kurie nežino, kas tai, nes tas žodis nieko nereiškia. Jie nesupranta, ir trūksta žmonių, kurie galėtų tai paaiškinti“*);
- sunku pajusti savanorystės naudą per trumpą laiką (*„negali savanorystės paimti, rezultato greito nėra, nes savanorystė – tai patirtis“*);
- neturi savanorystės patirties (*„kol nebūni, nežinai, kaip ten gerai. Tai užkabina“*);
- nėra savanorystės tradicijų.

II. Psichologiniai veiksniai:

- neigiamas aplinkinių požiūris (draugų ir šeimos);
- ne visus tai domina, ne visi gali (dėl charakterio ypatybių) savanoriauti;
- jaunimas yra sumaterialėjęs (*„daugelis jaunimo domisi pinigais, o ne savanoryste“*).

III. Veiksniai, susiję su laiko ir galimybių stoka

- trūksta tam laiko (*„neužsiima, nes turi savų reikalų. Pats prisijungiau prieš 2 metus, nes iki tol žaidžiau futbolą, neturėjau laiko“*);
- sunki finansinė padėtis (*„studentams dar reikia užsidirbti pinigų pragyvenimui, todėl jiems trūksta laiko“*).

Teikdami pasiūlymus, kaip daugiau jaunų žmonių įtraukti į savanorišką veiklą, dalyviai vėlgi minėjo, kad pradžia turėtų būti prievartinė, kad reikia kurti savanorystės tradicijas bei skleisti informaciją apie savanorišką veiklą:

I. „Privaloma“ savanorystė:

- darbdavio skatinama savanorystė (*„TEO ir Swedbankas išleidžia vienai dienai darbuotojus savanoriauti...Kompanijos kultūra ugdoma, vaikai tai stebi“*);

- mokyklų skatinama savanorystė („*pradžia turi būti prievarta, spyris, kad pradėtų*“, „*Šveicarijos ir Amerikos mokyklose yra privaloma savanorystė*“, „*mokyklose skatina atlikti socialinę praktiką, aplankyti senelius ir vaikus*“).

II. Ugdomasis darbas su vaikais:

- kuriamos savanorystės tradicijos mokykloje („*nuo mažens*“);

- vadovų, dirbančių su vaikais, autoritetas („*jie žavisi vadovais, geras pavyzdys. Jie turi autoritetą*“).

III. Informacijos apie savanorystę sklaidymas:

- žymių žmonių pavyzdžiai, pateikti jaunimui artima kalba (pvz., blog'ai internete);

- teigiamų savanoriškos veiklos aspektų akcentavimas („*stovyklose juos motyvuoja tai, kad, kai užaugs, bus vadovas*“, „*galbūt ateity jie lengviau ras darbo vietą*“);

- savanoriškos veiklos skelbimai darbo skelbimų portaluose internete („*džiaugiuosi projektu „Savanorystė“ portale www.cv.lt. Nežinau, kiek per ten ateina, bet yra puslapis, gali surasti, kur dalyvauti*“);

- sudaryti galimybes pamatyti, kas yra savanoriška veikla iš arčiau („*pakviesti asmeniškai, neformaliai, be sąlygų ir įsipareigojimų – ateikit, pažiūrėkit*“).

Respondentų buvo klausiama, kokie informacijos šaltiniai yra ir būtų efektyvus, norint paskleisti informaciją apie savanorišką veiklą tarp jaunų žmonių. Atsakymai moskleivių ir suaugusiųjų grupėse kiek skyrėsi.

NVO atstovai ir mokytojai teigė, kad tokios informacijos sklaidimui tinka visi įmanomi šaltiniai ir nelabai galėjo nurodyti, kurie turėtų būti svarbesni, efektyvesni tokios informacijos sklaidimui. Vienas respondentas paminėjo, kad yra efektyvi TV laida, skirta savanorystei („*TV laida – „Savanorių biuras*“. *Po jos daug jaunimo įsitraukė į savanorišką veiklą*“).

Moksleiviai taip pat nurodė, kad informacija apie savanorystę galėtų būti platinama labai įvairiais kanalais: mokykloje, internete, įvairių renginių (pvz., koncertų) metu. Kalbėdami apie internetą, moksleiviai užsiminė, kad informacija galėtų būti platinama įvairiose svetainėse, per socialinius tinklus (pvz., facebook), tačiau ji turėtų būti glausta („*nedėti daug informacijos*“).

Skirtingai, negu suaugusieji, moksleiviai suabejojo informacijos televizijoje veiksmingumu („*tikrai ne televizijoje*“, „*prie televizijos žmonės nesėdi, savanoriai neturi laiko*“). Efektyviausias informacijos šaltinis populiarinant savanorystę, moksleivių nuomone, yra betarpiškas bendravimas, pasidalinimas patirtimi ir įspūdžiais („*geriausiai, kai kiti bendraamžiai pasako*“, „*per draugus, per aplinką*“).

Taip pat moksleiviai atkreipė dėmesį, kad kai kuriuos žmones gali atbaidyti pats žodis „savanoris“ („*baido žodis „savanoris“*“, „*savanoris - griežtas žodis, geriau, jei kviestų padėti kitiems, pasilinksminti, tikrai labiau sudomintų*“).

3.5. Požiūris į labdarą Lietuvoje

Dalyviai minėjo šias labdaros formas, su kuriomis jiems teko susidurti:

I. **Labdara pinigais:** aukojimas „Misijai Sibiras“, 2% pajamų mokesčio pervedimas NVO, vaikai renka pinigus parduodami savo iškeptus pyragus, Rotary klubas („man atrodo, kad tai klubas, kur sėdi garbingi dėdulės, gerbiami žmonės“), labdaros rinkimas koncertų metu, aukojimas telefonu (skambučiai ir SMS žinutės), pinigų rinkimas mokykloje („*Mergaitė Filipinuose neturėjo pinigų mokslui. Mes valgėm grikių košę, ją pirkom, o tuos pinigus nusiuntėm tai mergaitei*“).

II. **Materialinė (ne piniginė) labdara:** konteineriai rūbams, rūbų aukojimas, labdaros rinkimas darbovietėje prieš šventes, akcijos mokyklose, maisto aukojimas, žaislų dovanojimas, dovana bilietais.

III. **Socialinė labdara:** senelių, neįgaliųjų priežiūra.

IV. **Labdaros organizacijos/ projektai:** Caritas veikla, „Maisto bankas“, „Bėdų turgus“, Nomedos laidos, rinkliavos bažnyčiose.

Moksleivių grupėje taip pat buvo paminėta, kad šiuo metu Lietuvoje plinta iš užsienio atėjusi netradicinė labdaros forma, kai žmonės tam tikroje vietoje gali atiduoti knygas, gaminti kitiems valgyti ir pan.

Kalbėdami apie labdaros teikimą ir gavimą Lietuvoje, dalyviai išsakė šias kritiškas pastabas:

- **trūksta informacijos**, kur susidomėjęs ar norintis kažką paaukoti labdarai žmogus galėtų kreiptis („*trūksta informacijos, nežinau, kaip aukoti*“, „*norėjau paaukoti knygas, bet bibliotekos nepriima senų knygų*“);

- **žmonės nepasitiki** labdarą organizuojančiomis organizacijomis, nes nepasitiki suaukotų pinigų paskirstymu („žmonės nežino, kur pinigai nueina, žmonės nepasitiki, ypač kai buvo keli skandalai su telekomunikacijomis“, „arba aš aukoju organizacijai, kuria pasitikiu, kam ji perduos, arba aš aukoju tiesiogiai“);
- kartais **labdarą gauna ne tie, kuriems** jos labiausiai **reikia** („Esu girdėjęs, šeima gyvena neblogai, bet dar gauna ir paramą. Parama pasinaudoja tie, kurie neverti“);
- žmonės **erzina gatvėje prašantys išmaldos** („kai gatvėje kaulija pinigų, lyg privalėtų jiemis duoti, žmonės su mažais vaikais reikalauja“);
- vienas respondentas išreiškė nepasitenkinimą tuo, kad **2% pajamų mokesčio prašo mokyklos** („nelabai patinka, kad mokyklos reketuoja, nes jos yra valstybinės institucijos. Čia yra iškreipiama idėja, kad aukojama NVO organizacijoms, kurios iš valstybės nieko negauna“);
- **ne visi gali aukoti** („mums patiems visko reikia“, „jaunimas nelabai turi pinigų“, „yra žmonių suaugusiųjų, kurie aukoja pinigus, nes neturi laiko dirbti savanoriu“).

Lygindami Lietuvą su užsieniu, dalyviai nurodė, kad Vakaruose yra senos labdaros tradicijos, ir įvairios jos formos yra paplitusios labiau, o tų šalių gyventojai yra finansiškai pajėgesni, todėl gali dažniau ir aukoti.

3.6. Socialinė ekonomika

Dauguma grupių dalyvių terminą „socialinė ekonomika“ išgirdo diskusijos metu. Šį terminą buvo girdėję tik trys dalyviai suaugusiųjų grupėje, tačiau jie socialinę ekonomiką daugiausia siejo su įmonėmis, įdarbinančiomis neįgaliosius bei su toms įmonėms teikiamomis lengvatomis.